

УДК 821.161.2

ІРИНА ЯКОВЛЕВА

м. Київ

korr_dp@ukr.net

ГЕНДЕРНА ПСИХОЛОГІЯ ПЕРСОНАЖІВ ПОВІСТІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА «СОНЯЧНИЙ ПРОМІНЬ»

У статті здійснено аналіз гендерної психології персонажів повісті Бориса Грінченка «Сонячний промінь». Гендерний підхід та психоаналіз використано з метою доповнення традиційної інтерпретації твору розкриттям інших рівнів його смислу.

Встановлено, що в повісті «Сонячний промінь» Б. Грінченка яскраво виражена занепокоєність автора українською освітою за його історичного часу, актуальність проблеми просвіти та створені образи-архетипи Героя-Борця відповідно чоловічої та жіночої статей, втілені в Марку та Катерині, які кристалізуються із ходом численних подій у творі.

Ключові слова: Борис Грінченко, «Сонячний промінь», гендер, гендерна інтерпретація, гендерна психологія персонажів, психоаналіз, архетипи.

Новітні підходи в літературознавстві, що завдячують своєю появою науковим здобуткам психології, культурології, філософії та ін. антропологічних наук, сприяють переосмисленню наявних традиційних установок під кутом зору не врахованих раніше індивідуальних параметрів. Так, література кінця XIX ст. з 90-х рр. XX ст. опиняється у центрі розгляду гендерних студій.

Застосований до творів Бориса Грінченка гендерний підхід багато в чому доповнює традиційне прочитання, змушуючи по-новому їх інтерпретувати.

Нижче робимо спробу аналізу структурної організації змісту тексту повісті «Сонячний промінь» з позиції гендерної психології, що дає можливість розглянути цей твір Б. Грінченка у психоаналітичній інтерпретації та розкрити різні рівні його смислу.

Творчість Б. Грінченка вивчали М. Плевако, С. Єфремов, В. Дорошенко та інші сучасники, з 1960-х рр. до його творчості звертаються І. Пільгук, А. Погрібний, В. Чорновіл і В. Яременко. За останні 20 років з'явилися численні нові розвідки, зокрема різних аспектів вивчення повісті «Сонячний промінь» торкалися у своїх роботах О. Вовк, С. Євтушенко, Д. Єсипенко та ін.

Аналіз здійснено з використанням алгоритму аналізу художнього твору, запропонованого Н. Зборовською на основі методологічних набутків З. Фройда, К.-Г. Юнга, Р. Барта, Ж. Лакана та Е. Нойманна [5]. У статті повість

«Сонячний промінь» розглядається задля розкриття гендерної психології персонажів у порівняльному аспекті.

Загалом можна зауважити, що основними темами оповідань та повістей Грінченка стали сімейна та соціальна проблематика. Персонажами творів часто стають або добре освічені люди, або такі, що здобувають освіту. Важливість освіти є наскрізною темою прози Грінченка, що в багатьох творах (таких як «Сонячний промінь», «Серед темної ночі», «Брат на брата», «Непокірний», «На розпутьті», «Під тихими вербами» та ін.) підкреслюється впродовж усього розгортання сюжету і суттєво впливає на зміст.

«Сонячний промінь» (1890) – повість Б. Д. Грінченка, структурована за подіями в житті головного героя – Марка, сина чоботаря, гімназиста та вчителя, який проносить через роки свою мету служіння Україні та просвіти народу. Подієва послідовність у творі розгортається в історію, вихідними елементами якої є такі основні опозиції:

- «батько – син»;
- «мужик – пан»;
- «багатий – бідний»;
- «освічений – неосвічений»;
- «мати – дочка»;
- «жінка – чоловік»;
- «людина – суспільство».

Історію, що відбулась у повісті, можна узагальнити фразою «просвітництво та культура повністю залежать від натхненних та

цілеспрямованих освічених людей». Основними поштовхами розгортання сюжету, є опис стосунків Марка з батьком, його навчання в гімназії, вчителювання та знайомство із Катериною. Вони розкривають особистості героїв повісті та дають змогу розглядати структуру твору та стан персонажів з позиції психоаналітичного тлумачення.

За структурою історія виписується за допомогою великої кількості незначних і значних подій (вони передані в теперішньому часі), кожна з яких постає важливою для головного персонажа:

1) дорога до панів Городинських для майбутнього вчителювання через те, що влітку в Марка немає лекцій;

2) спогади про дитинство, батька-чоботаря, який віддавав останні гроші, щоб син навчався в гімназії;

3) знайомство із паном Городинським і його родиною, зокрема зі старшою дочкою подружжя – красунею Катериною;

4) прогулянка Марка сільською вулицею, яка по-новому відкриває для нього народне життя: дівчата співають непристойних для його вуха пісень, парубки вихваляються одне перед одним походеньками до дівчат, як опозиція – очікування Марка з приводу того, що народ береже «національний скарб» – мову й культуру;

5) знайомство із Голубовим, який негативно оцінює простих людей загалом і постає головним антагоністом Марка в повісті;

6) розмови крамаря Цупченка із мужиками, з яких Марко також робить важливі висновки про роль освіти в житті народу;

7) відвідування Марком народної школи та знайомство з учителем; діалог про українську мову, русифікацію населення;

8) зустріч із Катериною під скелею; розуміння Катериною своїх почуттів до Марка, який є для неї героєм, взірцем моральних цінностей;

9) розмови про видання книжок та створення гуртка з метою об'єднати інтелігенцію в боротьбі за українство;

10) розмова з учителем, з висновком, що саме інтелігенція загалом має взятися за відродження української освіти, культури та традицій;

11) опозиція цілей панів для народної школи (навчити читати «Псалтир») та цілей, якими бачить їх Марко (просвіта простого народу);

12) розмова Голубова і Марка про Катерину та почуття обох до неї, конфлікт між Голубовим і Марком;

13) розмова селян після читання, яке організував Марко; роздуми Марка про стосунки мужиків та панства;

14) нарікання Голубова на Марка панау Городенському, звільнення Марка, його жаль про те, що доводиться залишити Катерину;

15) зустріч героїв під скелею, освідчення у взаємних почуттях і визнання проблеми, якою для Катерини є небажання Марка відмовитись заради неї від своїх просвітницьких цілей;

16) зустріч із другом, Семеном Лісовським; Марко дізнається про опубліковану Семенову книжку і починає далі розумувати над створенням товариства, намагаючись не згадувати Катерину;

17) невіра в позитивні зрушення в суспільстві, на що Марко відповідає аргументом про те, що «Є люди, що віддають своє життя на працю...»;

18) детальний опис наступної зустрічі товариства, яка доводить його остаточне формування;

19) робота вчителем; роздуми про «яснооку» Катерину, які герой заглушує постійною тяжкою інтелектуальною працею;

20) осягнення Катериною власного егоїзму; внутрішні психологічні зміни, видимі для самої Катерини;

21) рішення Катерини «спокутувати гріх перед рідним краєм» через вчителювання в сільській школі;

22) інспектування класу Марка; скрутне становище товариства, яке видало лише 3 книжки та поступово розформовується;

23) лист Маркові від Катерини, довга нервова дорога до села, в якому знаходиться Катеринина школа;

24) зустріч Марка та Катерини, радість, рішення одружитись та згода батьків через хворобу героїні;

25) фрагментарний опис щасливого подружнього життя героїв;

26) читання поезії Шевченка, місячне сяйво замість сонячного, смерть Катерини, її прощання з коханим чоловіком;

27) роздуми Марка в епілозі повісті, у яких він висловлює свою зростаючу приязнь до померлої дружини, необхідність віддавати життя іншим, присвячуючи його «відродженню рідного народу».

Кожна з описаних подій, які дійсно є численними, постає каталізатором, що кристалізує ідеали та прагнення головного героя та роз'яснює його цілі, через що персонаж із вчителя-Філософа перетворюється на повноцінного Героя/Борця (за образами-архетипами К. Юнга). З іншого боку, роздвоєння спостерігається в Катерині, яка із образу-архетипу Дитини/Дівчини також перетворюється на Героя/Борця, причому обидві частини роздвоєння можна упевнено називати позитивними. Важливо додати, що прихід обох персонажів до архетипу Героя/Борця стає позитивним для їх спільного життя, адже у хворобі, спричиненій негативними умовами праці в школі, послаблюється бажання Катерини бути самостійною, і вона хоче встанне побачити Марка, знов доводячи, що продовжує його кохати. Саме тут Марко має змогу якнайкраще проявити «маскулінні» функції героя не лише в напрямку народної освіти, а й для коханої жінки, через що вони, нарешті, мають змогу одружитися і хоч деякий час провести разом, доки Катеринина хвороба не повертається. При цьому разом персонажі вже мають змогу поділяти ідеали та йти в одному напрямку, адже Катерина остаточно приходить до розуміння важливості народної освіти (рис. 1), врешті надихаючи свого чоловіка на подальшу боротьбу за освіту народу.

Зважаючи на суперечливу внутрішню психологічну ситуацію головних героїв, необхідно відзначити їх готовність долати труднощі у спілкуванні, праці та способі мислення. А отже врешті обидва головні герої приходять вирішують кожен свій конфлікт:

1) для Марка – конфлікт між ідеалами та коханням, які, довго були своєрідним бар'єром світобачення персонажа;

2) для Катерини – конфлікт між середовищем, у якому вона зростала і до якого звикла, і

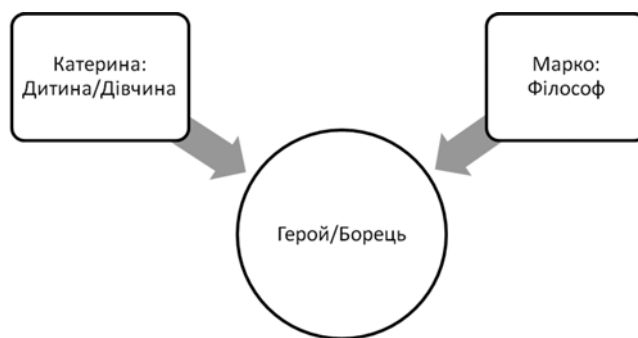

Рис. 1

зрушеннями для суспільства, яких можна досягти просвітою для народу, про що говорить Марко із наміром не насаджувати власну думку, а розширювати світобачення Катерини (див. рис. 2).

Слід зазначити, що в повісті відсутній опис процесу навчання як такого: лише соціальні умови для кожного випадку (панський дім, школа, гімназія, дім Корнія), що може свідчити про наявність ідеї освіти, але її відсутність у реальному житті. Навчання дітей та відсутність дітей у сім'ї Марка та Катерини також підкреслює особливу місію подружжя – віддавати сили просвіті народу та відродженню української мови, літератури та нації в цілому.

Також уся символіка повісті, пов'язана із природою, відноситься до теми кохання Марка і Катерини (скеля, сонце, холоди, сонячне світло), символізуючи природність та невимовність їхніх почуттів з одного боку і важливість присутності одне одного в таких умовах – з іншого. Сама назва «Сонячний промінь» має кілька можливих варіантів прочитання:

1) Сонячний промінь – це сам Марко для українського просвітництва;

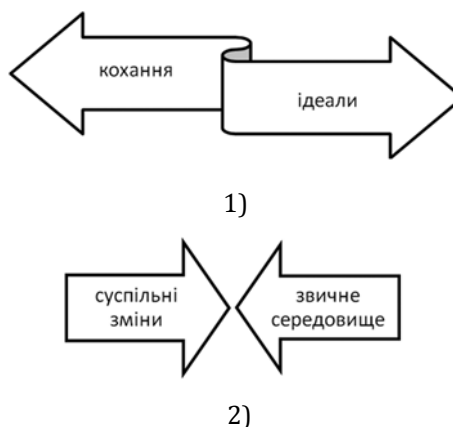

Рис. 2

2) Сонячний промінь – це Катерина, яка стала «музою» та натхненням;

3) Сонячний промінь – це освіта, яка дозволяє змінити життя на краще та подивитись на світ по-новому;

4) Варто також пов'язати два лейтмотиви в повісті: регулярні згадки про сонячне світло та «Кобзар», який можна також вважати «сонячним променем» для української культури і літератури.

Історичний час – це сьогодення автора, час становлення української освіти, актуалізації української мови. Соціальна проблематика яскраво підсвічується кожною вагою подією твору і прямо впливає на внутрішньо-психологічний стан головного персонажа. Можемо говорити про те, що Марко – це відображення поглядів Б. Д. Грінченка, його рупор, що висловлює сумніви, надії, принципи автора.

Повість описує декілька років життя вчителя, під час яких відбувається остаточне дорослішання і становлення його особистості та внутрішньої психологічної структури, яка прямує від теоретика-Філософа до Героя-Борця, який здатен захищати та виборювати власні цінності. Структурний зміст оповідання закладений в такому резюме: «Марко реалізує всі свої ідеалізовані прагнення, підкріплюючись упевненістю в своїх силах, підтримкою найкращого друга, натхненням від коханої жінки, яка поділяє його погляди».

Внутрішня логіка оповідання свідчить про впевненість автора у майбутньому просвіти для широкого загалу, поширенні української культури та відновленні українських традицій, повагу до українства та української мови, до школи і вчителя, на якого Б. Д. Грінченко, будучи вчителем і створивши героя-вчителя, покладає великі надії.

IRYNA YAKOVLEVA

Kyiv

GENDER-TERM PSYCHOLOGY OF BORIS GRINCHENKO'S STORY "THE SUNBEAM" ("SONYACHNYI PROMIN")

This article analyses gender-term psychology of Boris Grinchenko's story "The Sunbeam" ("Sonyachnyy Promin"). The gender approach is used to supplement the traditional interpretation of the work by disclosing other levels of its meaning.

It was established that in the story "The Sunbeam" B. Grinchenko clearly expressed the concern of Ukrainian education in his historical time, the relevance of the problem of enlightenment and created images, archetypes of the Hero-Fighter (male and female), embodied by Mark and Katerina, which crystallize with the course of numerous events in the work.

Key words: Boris Grinchenko, "The Sunbeam", gender, gender interpretation, gender psychology of characters, psychoanalysis, archetypes.

Отже, в повісті «Сонячний промінь» яскраво виражена занепокоєність автора українською освітою за його історичного часу, актуальність проблеми просвіти та створені образи-архетипи Героя-Борця відповідно чоловічої та жіночої статей, втілені Марку та Катерині, які кристалізуються із ходом численних подій у творі.

Можемо зробити висновок, що з розвитком гендерного підходу та психоаналізу в літературознавстві з'явилися можливості нових інтерпретацій творів Б. Грінченка, що відкриває перспективи для подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Борис Грінченко – відомий і невідомий: матер. Всеукр. наук. конференції (IX щорічні Грінченківські читання), 9 груд. 2016 р. / за заг. ред. В. О. Огнев'юка, Н. М. Віннікової, О. В. Єременко, А. І. Мовчун. — К.: [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2017. — 164 с.
2. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / під ред. Гентош Л., Кісь О. // Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т історичних досліджень. — Л.: ВНТЛ-Класика, 2003. — 250 с.
3. Грінченко Б. Д. Твори : в 2 т. / [упоряд. В. В. Яременка; приміт. А. Г. Погрібного, В. В. Яременка; вступ. ст. і ред. тому А. Г. Погрібний]. — К.: Наук. думка, 1990. — Т. 1 : Поетичні твори. Оповідання. Повісті. — С. 323—447.
4. Грінченко Б. Д. Твори. Т.3. Сонячний промінь : повість / Б. Д. Грінченко ; Вступ.ст. Микола Антонович Плевако . — 6-е вид. — Київ : Кооперативне видавництво «Рух», 1928. — 219 с.
5. Зборовська Н. В. Психоаналіз і літературознавство: Посібник. — К.: «Академвидав», 2003. — 392 с.
6. «Людина без копії – Борис Грінченко: архівні документи, раритети, матеріали до біографії Б. Д. Грінченка, виявлені у 2013–2016 роках» / В. В. Яременко. — К.: Укр. пропілеї, 2017. — 258 с.
7. Погрібний А. Борис Грінченко: Нарис життя і творчості. — К., 1988. — 360 с.
8. «Я йшов туди, де гуркіт праці чути...» (до 150-річчя від дня народження Бориса Грінченка) : матер. Всеукр. наук.-практич. конференції (VI Грінченківські читання), (22 січня 2014 року, м. Київ) / за заг. ред. В. О. Огнев'юка, Л. Л. Хоружої, А. І. Мовчун. — К.: [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2014. — 260 с.

ИРИНА ЯКОВЛЕВА
г. Киев

ГЕНДЕРНАЯ ПСИХОЛОГИЯ ПЕРСОНАЖЕЙ ПОВЕСТИ БОРИСА ГРИНЧЕНКО «СОЛНЕЧНЫЙ ЛУЧ»

В статье проанализирована гендерная психология персонажей повести Бориса Гринченко «Солнечный луч». Гендерный подход использован с целью дополнить традиционную интерпретацию рассказа раскрытием других его смысловых уровней.

Установлено, что в повести «Солнечный луч» Б. Гринченко выражены обеспокоенность автора украинским образованием в его историческое время, актуальность проблемы просвещения и созданные образы-архетипы Героя-Борца соответственно мужского и женского пола, воплощенные в Марке и Катерине, которые кристаллизуются по ходу многочисленных событий произведения.

Ключевые слова: Борис Гринченко, «Солнечный луч», гендер, гендерная интерпретация, гендерная психология персонажей, психоанализ, архетипы.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2017

УДК 821.161.2:82.09+94(477.64)

ТЕТЯНА ЯРОВЕНКО

м. Харків

jarovenko.t@gmail.com

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЯРА СЛАВУТИЧА В ІНОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

До сторіччя від дня народження Поета

Автор здійснює короткий історіографічний огляд перекладів поезії Яра Славутича на російську, білоруську та інші мови світу з характеристикою особливостей зарубіжних перекладацьких практик на основі літературно-критичних відгуків М. Ковалюка, Т. Назаренко, В. Сварога, П. Скунця, Д. Хріненка та інших.

Ключові слова: алегорія, алітерація, афористичність, гіперболізація, інтерпретація, концепт, метафора, перифраз, стилістичні засоби.

Перекладацький набуток Яра Славутича представлений солідним блоком слов'янської поезії, а також англо-американською лірикою, що є одним із об'єктів пропонованого розгляду. Перспективним у дослідженнях поетичного спадку митця, на наш погляд, залишається також фаховий аналіз іномовних варіантів його творів. До слов'яномовних перекладів з Яра Славутича належить «Избранное» (1986), «Выбранае» (1989), перек. – М. Сяднов), польською мовою «Оаза» (1989) та інші. На західноєвропейські мови доробок Яра Славутича перекладався більш активно. Уперше твори поета німецькою з'явилися ще 1949 р. у Франкфурті-на-Майні та Лондоні (1957) у двох виданнях упорядкованої В. Державиним «Антології української поезії» та збірці Є. Котмаєр «Weinstockder

Wiedergeburt» (1957). Вперше німецькомовні переклади охарактеризовані О. Парадиським у статті «Славутич по-німецькому». Дві збірки поезій вийшли італійською (п-д І. Трушіні), окремі твори – іспанською (п-д Д. Бучинського), португальською (п-д В. Вовк), литовською (п-д А. Дульскіс). Франкомовному читачеві поета представив Рене Кюле дю Гар, проте сам автор вважав їх більш наближеними до *адаптованих* поезій [1, 163]. М. І. Мандрика започаткував рецепцію перекладів Яра Славутича для франко-,англомовного читача («Славутич французькою та англійською мовами»).

Отож, метою статті є історіографічний екскурс у перекладацьку майстерню Яра Славутича, що визначає своїм завданням короткий огляд особливостей перекладів його поезії на